

תל אביב 16:42
ירושלים 16:28
באר שבע 16:46

פרשת וארץ

פרשת השבוע בראי הארץ ומצוותיה

כתב: יואל יעקבי

י"א שבט תשע"ו | גיליון 48 | פרשת בשלח - גרסת הדפסה עמ' 1

"הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר ביום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא"
(שמות ט"ז, ד')

דבר יום ביומו – מכאן היה ר' שמעון בן יוחאי אומר: לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן. הא כיצד? היה יושב ודורש ולא היה יודע מהיכן אוכל ושותה ומהיכן היה לובש ומתכסה – הא לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן, ושניים להם אוכלי תרומה (מכילתא בשלח מסכתא דויסע פרשה ב)

פרשת בשלח : ה'מן' של הכהנים

אכילת המן מוזכרת בדברי ר' שמעון בן יוחאי כמצב האידיאלי לדרישת התורה. מצב זה פסק אך המציאות של אוכלי התרומה דומה לו. ננסה בעז"ה להבין את העניין, שעיקרו הוא הפיכת העיסוק בהשגת הפרנסה לשולי. ביקור במושב שדי תרומות ילמד אותנו על קללת דוד לגלבו ועל חיוב התרומות (והמעשרות) בבית שאן רבתי.

תרומה דומה למן

למרות שתקופה זו חלפה עברה כבר לפני אלפי שנים, ר' שמעון מלמד אותנו כי אפשר למצוא דוגמתה גם בימינו (או לפחות בימיו של ר' שמעון, בהם מסתבר שהכהנים הקפידו על טהרה ואכלו תרומה, למרות שהבית כבר היה חרב). זוהי מציאות של אוכלי תרומה. גם כאן כדאי לשים לב שהדגש הוא לא על עצם העובדה שהאדם, הכהן במקרה הזה, מקבל פרנסתו מאחרים, שהרי אם כך – מעשר ראשון הניתן ללוי עדיף עליה, שהרי הוא בכמות הרבה יותר גדולה – כמעט עשירית מהיבול לעומת בערך שני אחוזים של תרומה (תלוי במידת נדיבותו של התורם, בין 1/40 ל-1/60) ופחות מאחוז של תרומת מעשר! מסתבר שדווקא קדושתה של התרומה (שלא כמעשר הראשון שהוא חולין בידיו של הלוי), שמאפשרת את אכילתה לכהנים בלבד, מטילה הגבלות קשות על המסחר בה אפילו בין הכהנים עצמם, אוסרת הפיכתם למשקים (חוץ מיין ושמן) והחמור מכל – נאכלת על ידי טהורים בלבד (ולכן אינה ברת אכילה בימינו), היא זו שדומה למן.

מאמץ עבור הפרנסה מיותר

המן יצר מציאות בה לא ניתן היה לקיים מוקד חיים סביב המזון. אם אדם ילקט יותר או פחות עדיין תהיה לו אותה הכמות. אין לו שום יכולת ללכת למקום אחר כדי לקבל עוד, והשאלה מה המרחק שבין מקום ירידת המן שלו אינה תלויה בכמות החיפושים שהוא יעשה במודעות הדרושים, אלא אך ורק במידה בה הוא ימצא ישר בעיני האלוקים. עיסוק סביב נושא הפרנסה יכול להתבצע כאשר האדם רואה שאם הוא ישקיע בכך יותר – הוא יראה גם יותר הצלחה. זה לא חייב להיות תמיד, יכול להיות שרק לעיתים השקעתו תניב פירות (או שכך לפחות הוא יבין), זה מספיק כדי שמוקד חייו יהיה השגת הפרנסה. אולם מציאות כמו זו שהייתה במדבר, שבה אף פעם אין שום משמעות להשקעה של האדם – מייתרת מראש את העיסוק הכל כך בסיסי של המין האנושי ושל עולם החי כולו סביב הפרנסה, ומכריחה אותו למצוא נושא אחר שחיוו יסתובבו סביבו – דרישת התורה.

תקופה מופלאה אך לא אידיאלית

אכילת המן מתוארת בתולדותינו כתקופה מופלאה בה עם ישראל היה נתון בצורה גלויה לגמרי בידיו של ה' יתברך. הוא אינו אמור לדאוג לפרנסתו וגם לא מסוגל לעשות זאת. ישנם כללים ברורים כמה לקחת ומתי לקחת, ועליהם עם ישראל אמור לשמור. זה אמנם לא פשוט, ואפילו מנוגד לטבע האנושי הפשוט, אבל עם ישראל נדרש באותה תקופה להתנתק כליל מהדאגה למזונו, ופשוט לסמוך על הבטחתו של ה', שכמובן, אף פעם לא הכזיבה.

התלות במן – ניתוק מחומריות

בתקופה הזו אנו אולי נזכרים בערגה, אך אין ספק שהיא לא הייתה תקופה אידיאלית. ברור שלא זהו עיקר ייעודו של עם ישראל בעולם. כתקופת הכנה שאפשר להתרפק עליה ולשאוב ממנה כוחות היא מצוינת, אך העיקר היה להגיע "אל ארץ נושבת", להגיע לארץ ושם לעבוד את אדמתה, תוך שהזיכרון מימי המדבר מזכיר לנו באמת מיהו נותן לנו כוח לעשות חייל. זהו התפקיד של עם ישראל – להראות כיצד מתוך החומריות, מתוך האדמה עצמה, ניתן לעבוד את ה' ולגלות אותו. ר' שמעון בן יוחאי מלמד אותנו שהמציאות הזו היא אולי איננה האידיאלית לקיום התמידי של עם ישראל, אך היא בודאי האידיאלית לקיום התורה. מצב בו האדם עסוק כל היום בתורה מבלי שהוא משקיע דבר לפרנסתו, לא מתוך בטלנות אלא מתוך אמונה גמורה בהבטחתו של ה', זוהי המציאות המתאימה ביותר לעיסוק בתורה. מעניין כי ר' שמעון מדגיש כי האדם "לא היה יודע מהיכן אוכל ושותה, ומהיכן היה לובש ומתכסה". כלומר, מציאות של אדם עשיר שידע כי חשבון הבנק שלו מלא וגדוש והוא יכול, לכאורה, ללמוד בנחת, איננה דומה למציאות של אוכלי המן. דווקא הידיעה שבמזוה אין כלום, והמציאות המדברית איננה מאפשרת באופן טבעי השגת מזון לרובבות אלפי ישראל, היא זו המנתקת כליל את האדם מטרדות החומריות ומאפשרת לו לשקוע כל כולו בתורה, להתמסר אליה, ולדרוש אותה כראוי.

פרשת ווארץ

פרשת השבוע בראי הארץ ומצוותיה

כתב: יואל יעקבי

י"א שבט תשע"ו | גיליון 48 | פרשת בשלח - גרסת הדפסה עמ' 2

שבימי דוד הפך להיות חלק מממלכת ישראל, יושב גם על ידי שבי ציון בראשית ימי הבית השני. כידוע, חיוב מלא במצוות התלויות בארץ יש רק לארץ ישראל שהוחזקה גם שהוחזקה גם על ידי עולי בבל, שהרי קדושה ראשונה שהחלה בימי עזרא בטלה עם חורבן הבית הראשון.

אמנם יש מפרשני הרמב"ם שמסבירים לדעתו שגם מקומות שנכבשו על ידי עולי מצרים אך לא נכבשו על ידי עולי בבל חייבים בתרומות ומעשרות (הלכות תרומות א ה). ולפי הנראה רבי יהודה הנשיא הקל על בית שאן ופטר אותה לגמרי (כמו גם ערים מעורבות נוספות המוזכרות בדברי חז"ל) מפני שערים אלו לא היו מיושבות על ידי יהודים. השאלה הגדולה היא האם התירו של רבי נגע רק לבית שאן עצמה או לכל עמק בית שאן, שמושב שדי תרומות נמנה עליו?

תשובה ארכיאולוגית?

ממצא ארכיאולוגי שקשור לשאלה זו הוא הכתובת שנתגלתה בתל רחוב, כחמישה קילומטרים מדרום לתל בית שאן.

בכתובת זו (שהתגלתה בתשל"ג - 1973) מוזכרת ברייתא דתחומין, המוזכרת לנו ממספר מקורות חז"ל בנוסחים שונים, כשהנוסח בספרי הוא הדומה לה ביותר. בכתובת נזכרת בית שאן כאחת מהערים שישבו על גבול ארץ ישראל.

האם העובדה שהכתובת נמצאה באזור בית שאן אך לא בעיר עצמה אומרת שהפטור כולל את בית שאן רבתי ולא רק את העיר עצמה? קשה לסמוך על כך, כי רחוב עצמה, למשל, לא מוזכרת שם כמקום פטור (בדומה לערים קטנות אחרות שמוזכרות כפטורות למרות שסמיכותן לעיר גדולה).

הרב רוזנפלד, ראש ישיבת ההסדר בשדמות מחולה, במאמר שכתב ב'תחומין' רוצה לחייב את תושבי עמק בית שאן בתרומות ומעשרות בברכה. הוא מסתמך בין השאר על ה'חזון איש', האומר כי הפטור הוא חידוש שנאמר רק לגבי בית שאן עצמה, ו"תפסת מרובה לא תפסת" - למרות שהאזור כולו נקרא בקעת בית שאן אין להתיר אותו בגלל זה.

מול טענתו של הרב רוזנפלד טוען הרב אהוד אחיטוב במאמר נגדי כי אף שלדעת ה'חזון איש' יש להפריש בבקעת בית שאן תרומות ומעשרות, הרי שכוונתו לא הייתה לחייב שם הפרשה בברכה. ולא רק זאת, אלא הרב צבי יהודה הכהן קוק מספר שהרב צבי פסח פראנק פסק שכל עמק בית שאן נכלל בפטור של רבי, ולכן בוודאי אין להפריש שם בברכה.

אמנם התרומה עדיין ניתנת על ידי בני אדם ותלויה ברמה זו אחרת ברצונם ובודאי שהיא תלויה בכמות היבול שיזכו לה הנותנים, אך עדיין - העובדה שלבעלים אין באמת מה לעשות איתה, שהרי היא קודש והאוכלה חייב מיתה, יוצרת מציאות בה כהן שמחפש תרומה ימצא אותה בלי הרבה בעיות. מאידך, ההגבלות הרבות שיש על השימוש בתרומה, כמו גם העובדה שהשאלה אם הוא יהיה רשאי לאוכלה או לא פעמים רבות כלל איננה תלויה בו (שהרי הוא יכול להיטמא שלא לרצונו) - הופכת את העיסוק בה בהקשר של פרנסה כעיסוק לא משמעותי.

מחד, היא קיימת בד"כ, ומאידך, היא איננה יכולה להיות שום דבר מלבד מה שהיא, היא איננה יכולה לשמש למסחר או לכל דבר אחר. מציאות זו אמנם איננה זהה אך דומה מאוד ("ושניים להם" כלשון המכילתא) למציאות של אוכלי המן.

תרומות ומעשרות בשדי תרומות

אל טל ואל מטר

דוד המלך מקונן על מיתתם של שאול ובניו ובצער הרב על נפילתו של משיח ה', המלך הראשון שקם לעם ישראל, הוא אומר: "אל טל ואל מטר עליכם ושדי תרומות, כי שם נגעל מגן גיבורים, מגן שאול בלי משוח בשמן" (שמואל ב ב, כא). אמירה זו מתפרשת כקללה, שלא ירדו שם גשמים, וכן שלא יגדלו שם שדות מהם יש להפריש תרומות, אולם יתכן והיא באה גם על רקע המציאות שהגלבוש נחשב מבחינה מסוימת כ'מדבר בצל גשם', כלומר מקום מועט משקעים למרות שהוא אינו נמצא בקווי הרוחב של חגורת המדבריות העולמית (שהנגב שלנו הוא חלק ממנה), אלא במיקום הרבה יותר מבטיח מבחינת משקעים.

ואכן, הגלבוש נחשב איזור צחיח יחסית. לא ניתן למצוא בו אזורים גדולים המכוסים בחורש טבעי (ולא רק בגלל השמדת החורש שנעשתה במקומות אחרים בארץ). החורשות הקיימות בחלקו הן נטועות, וראשיתן בימי המנדט הבריטי. שמות יישובים חדשים רבים על הגלבוש ובסביבותיו מקורם בשמות שאול וצאצאיו (לא רק בניו - קיבוץ מירב יוכיח) או בביטויים מתוך קינת דוד.

בית שאן בלבד או בית שאן רבתי?

מעניין שדווקא לגבי מושב זה (כמו גם לגבי שכניו) עלתה בכלל השאלה: האם השדות שכן קיימים בהם חייבים בכלל בתרומות ומעשרות? השאלה היא האם אזור זה,